

Загальні питання

УДК 378.091 + 378 : 005.6

О.Б. Котов

Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті надано та обґрунтовано пропозиції щодо модернізації системи освіти України, визначені основні напрями реалізації відповідного підходу. Показано, що реалізація запропонованого підходу забезпечує отримання елітної освіти. Запропонована структура перспективного університетського конгломерату. Обґрунтовано необхідність проведення пілотного проекту формування університетського конгломерату на базі одного з провідних національних вишів.

Ключові слова: система освіти, виш, елітна освіта, університетський конгломерат.

Вступ

Вища освіта є фундаментом людського розвитку та прогресу суспільства, а також виступає гарантом індивідуального розвитку, підтримує формування інтелектуального, духовного та виробничого потенціалу суспільства. Розвиток держави, структурні зміни на мікро- і макроекономічному рівні мають гармонійно поєднуватися з модернізацією освіти для того, щоб задовольнити потреби і цілі людей, особливо молоді, встановити нову систему суспільних цінностей у сфері діяльності, як у суспільному, так і в приватному секторах. Адаптація системи освіти та професійної підготовки до динамічних змін кон'юнктури попиту та пропозиції на світових ринках праці, забезпечення підготовки робочої сили, професійно-кваліфікаційні параметри якої відповідають потребам соціально-економічного розвитку суспільства, виступають як визначальні умови росту конкурентоспроможності людських ресурсів. В умовах формування інноваційного суспільства функціональними особливостями освіти виступає не тільки здатність надавати тим, хто хоче навчатися, набутих у попередні роки обсягів знань і навичок, але й підвищення здатності до засвоєння та використання на практиці нових наукових ідей, технічних інструментів і методів виробництва, формування новаторських здібностей, ініціативи й підприємливості.

Аналіз літератури. Соціально-економічні та політичні зміни в суспільстві, входження України в світове співтовариство неможливі без структурної реформи національної системи вищої освіти [1, 2]. Пріоритетним завданням є модернізація вищої освіти відповідно до сучасних вимог [3, 4]. Тому виникає необхідність змін в системі освіти: треба навчити студента самостійно вирішувати типові і нетипові завдання, вести пошук інформації, постійно опа-

новувати новими знаннями [5, 6]. А для цього необхідні зовсім інші підходи, ніж ті, що використовувалися раніше у вищій школі. Подібні питання розглядалися у багатьох наукових джерелах [1, 3, 7 – 13], але в них не були враховані суспільно-політичні зрушення в Україні на протязі 2014–2015 р.р.

Постановка завдання. Слід відмітити, що сучасна система освіти в Україні, попри певні зрушення, що відбулись на протязі 2014 – 2015 років у напрямку підвищення якості освіти, формування її європейських обрисів та надання значної автономії вищим навчальним закладам (вишам), залишається інертною, малоефективною, спрямованою не на формування вмотивованого компетентного фахівця, а лише на отримання диплома або атестата відповідного рівня освіти. Система освіти в Україні втратила фундаментальність і охоплення широкого кола питань, що були притаманні радянській школі, але не набула глибокої вузькопрофесійної спрямованості, яка характерна для європейської освіти. Також не відбулись зміни у менталітеті тих, хто навчається, щодо цілей і відношення до набуття освіти. Сучасна освіта в Україні не задовольняє у повному обсязі ні ринку праці, ні потреб тих, хто навчається.

Виходячи з вищенаведеного, **метою даної статті** є надання та обґрунтування пропозицій щодо модернізації системи освіти України.

1. Основні напрями підходу до модернізації системи освіти України

Визначимо основні напрями підходу до модернізації системи освіти України, орієнтовно світового досвіду у даному питанні

Основою для побудови ефективної системи освіти може слугувати лише мотивація як тих, хто її здобуває, так і тих, хто її організовує та надає – у першу чергу, педагогічного та науково-педагогічного складу. Тому, створення якісної системи відбо-

ру тих, хто навчається, для кожного рівня освіти, відповідно до завдань, що ставляться на цьому рівні (рис. 1), є першочерговим завданням системи освіти, а формування якісного висококваліфікованого викладацького складу – це, в першу чергу, завдання навчальних закладів, що може бути вирішене шляхом створення ефективної системи матеріальних і моральних стимулів.

Система освіти в Україні зорієнтована на масового споживача, чим суттєво відрізняється від систем освіти країн Європи та США. У країнах Європи (Великобританія, Франція та ін.) сформований збалансований ринок освіти, який поєднує як доступну масову, так і елітарну освіту. Отримання університетської освіти в країнах Європи має немасовий характер, високу вартість і забезпечує практично гарантоване працевлаштування у престижних приватних компаніях та у державному секторі.

Набуття університетської освіти та отримання освітньо-наукових ступенів магістра й доктора філософії забезпечує, переважно, низка престижних університетів (Оксфордський, Кембриджський та ін.), які мають високі світові рейтинги, що обумовлені високою якістю підготовки фахівців, висококваліфікованим професорсько-викладацьким складом та технічним персоналом, надсучасною навчально-матеріальною базою і необмеженим доступом до передових інформаційних технологій, а, головне, високим рівнем вмотивованості студентів. Організація і забезпечення освітнього процесу потребує значних капіталовкладень, але гарантує ефективну віддачу через високу якість підготовки випускників та формування позитивного іміджу (створення бранда) університету. Фінансування університетів може здійснюватись як за рахунок оплати освітніх послуг студентами та їх батьками, так і з недержавних фондів, створених переважно майбутніми роботодавцями. Такий підхід дозволяє забезпечувати навчання певного відсотка незаможної, але талановитої молоді за бюджетні кошти. Даний підхід до набуття освіти може бути покладений в основу нової системи профільної освіти в Україні.

Побудова нової системи освіти в Україні може бути розпочата пілотним проектом формування університетського конгломерату на базі одного з провідних національних вишів, що готує фахівців для певної галузі економіки (наприклад в авіаційній галузі). Організаційна структура такого конгломерату повинна включати під єдиним централізованим управлінням різнорівневі заклади освіти (спеціалізовані школи, ліцеї, технікуми, коледжі, інститути, навчально-наукові центри та ін.). Усі заклади освіти повинні об'єднуватись навколо провідного вишу. Спроби створення таких конгломератів в Україні існують (НТУ "КПІ", НАУ, Києво-Могилянська академія та ряд інших). Разом з тим, відсутність знач-

них капіталовкладень у їх розвиток не дозволяє вважати їх приклад успішним.

Вибудовуватись організаційна вертикаль такого закладу повинна з середніх (середніх спеціалізованих) та професійно-технічних закладів освіти, набір до яких має здійснюватись на конкурсній основі (рис. 1). При відборі молоді для подальшого навчання, перш за все, повинно враховуватись особисте бажання дитини та її природні здібності (схильність до певного роду діяльності, цікавість до майбутньої професії тощо). Набуття кожного з подальших рівнів освіти та отримання відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів (молодший бакалавр, бакалавр, спеціаліст, магістр) повинні також відбуватись на конкурсній основі з реальним обмеженням переходу на наступний рівень. При цьому має бути налагоджена ефективна система взаємодії з представниками роботодавців для випускників кожного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Інфраструктура студентського містечка повинна створюватись за типом європейського кампусу, що об'єднує навчальні заклади, бібліотеки, музеї, місця для проживання, заклади харчування, відпочинку, розваг, занять спортом тощо. Такий підхід до побудови студентського містечка забезпечить можливість всебічного, гармонічного розвитку молоді, відносну безпеку та раціональну витрату вкладених у побудову кампусу коштів.

Взаємодія з роботодавцями, що зацікавлені в отриманні фахівців певного освітньо-кваліфікаційного рівня, надасть можливість:

- забезпечити працевлаштування всіх випускників будь-якого освітньо-кваліфікаційного рівня за умови набуття ними достатнього рівня знань, умінь, навичок і компетенції;

- забезпечити реальний вплив майбутніх роботодавців на зміст і якість підготовки випускників через фінансування підготовки у певному навчальному закладі конгломерату;

- виключити підготовку надлишкового контингенту тих, хто навчається, з певних спеціальностей та спеціалізацій, які не можуть бути затребувані на ринку праці;

- забезпечити можливе просування по кар'єрних сходах фахівців через підготовку (перепідготовку або підвищення кваліфікації) на наступному рівні освіти, що відповідає сучасній парадигмі освіти – навчання протягом усього життя.

Створення належних умов для викладання професорсько-викладацькому складу та системи матеріального і морального стимулювання забезпечить припинення відтоку талановитої молоді у закордонні університети після завершення навчання, а з часом і повернення до України висококваліфікованих фахівців, які раніше працевлаштувались у вищих навчальних закладах Європи та США.

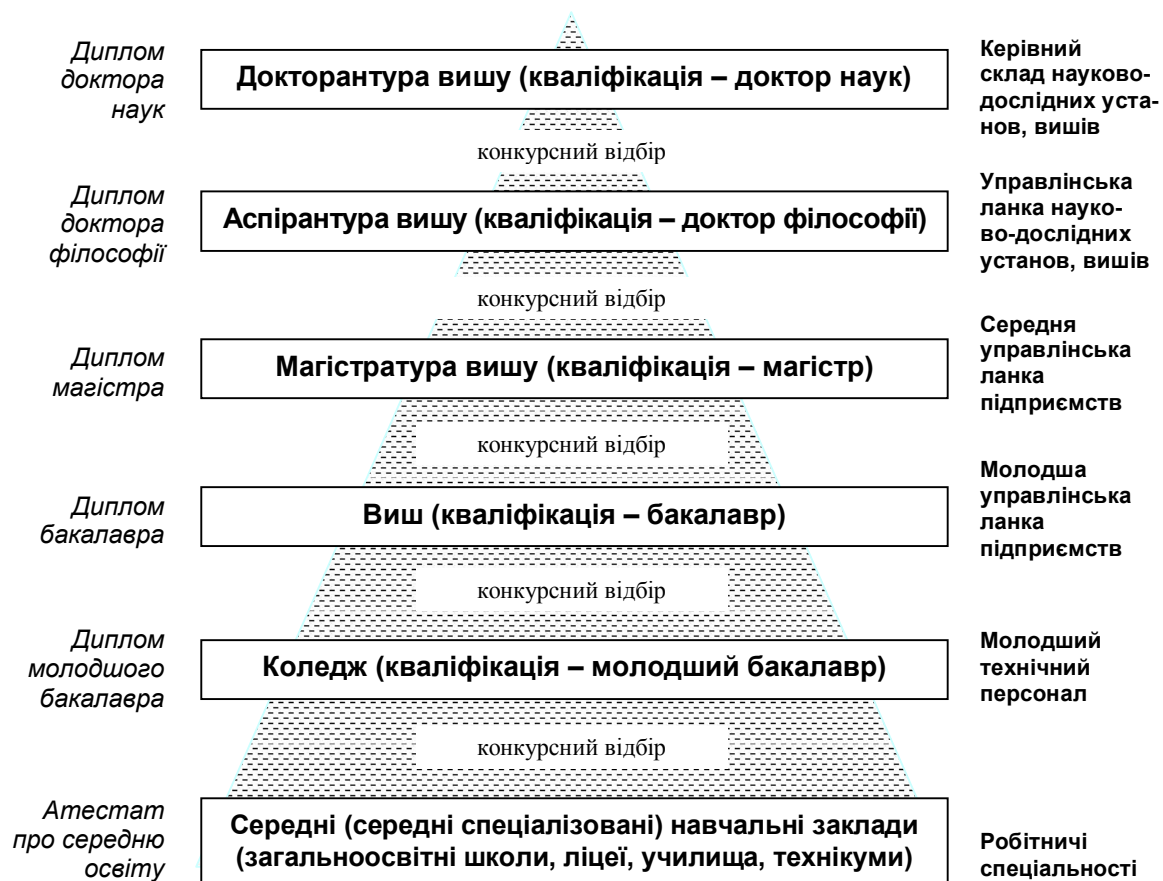

Рис. 1. Структура освіти в університетському конгломераті

2. Отримання елітної освіти

Реалізація запропонованого підходу забезпечує отримання елітної освіти.

Метою елітної освіти, яку будуть отримувати фахівці майбутнього, є підготовка вмотивованих, патріотично налаштованих професіоналів, здатних до комплексної дослідницької, проектної та підприємницької діяльності, спрямованої на розробку і виробництво конкурентоспроможної науково-технічної продукції та швидкі позитивні зміни в економіці країни.

Переваги елітного навчання:

- навчання за індивідуальним планом;
- поглиблена фундаментальна підготовка;
- розвиток навичок проектної роботи, роботи в команді, здатності ставити і вирішувати завдання інноваційного типу;

- навчально-дослідницька робота на основі проблемно-орієнтованого й проектно-організованого навчання;

- вивчення додаткових дисциплін, необхідних для реалізації реальних інноваційних проектів.

Аналізуючи світовий досвід підготовки елітних науково-інженерних кадрів, можна виділити такі **критерії**, яким має задовольняти система їхнього відбору і підготовки:

- першорядна роль фундаментальної освіти;

- жорсткий конкурсний відбір здібних студентів у спеціалізовані групи;

- наявність факультетів і навчальних центрів високого рівня, що мають надсучасне технічне і програмне забезпечення;

- наявність спеціалізованого навчально-методичного комплексу для елітної освіти;

- сильна мотивація студентів на отримання елітної освіти (іменні стипендії, перспективи цікавої високооплачуваної роботи);

- сильна мотивація викладачів до роботи в системі елітної освіти (створення наукових шкіл, творча педагогічна діяльність, висока зарплата);

- тісний контакт із науковими організаціями та фірмами, що мають потребу в елітних фахівцях;

- фінансування освітньої елітної програми.

Структура елітної освіти:

- *підготовчий етап* (перший та другий курс навчання): поглиблене вивчення гуманітарних дисциплін, вищої математики, фізики та ін., це розвиває у студента спроможність до аналізу явищ, пошуку альтернативних рішень, до чіткого розуміння понять і логічних операцій, критичного сприйняття суджень;

- *етап фундаментальної підготовки* (третій та четвертий курс): вивчення додаткових дисциплін, що розширюють фундаментальну підготовку та формують ділові й лідерські якості особистості; формування навичок роботи у команді в ході виконання

навчально-дослідницьких проблемно-орієнтованих проєктів; проходження різного виду практик на підприємствах, в установах та у наукових організаціях, що дозволяє фахівцям самостійно знаходити і приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності, у критичних і стресових ситуаціях, коли людина зіштовхується з новими складними природними та соціальними явищами; наукові знання і високі етичні принципи стануть у цих випадках надійною опорою;

– етап спеціальної підготовки (п'ятий та шостий курс): навчання за індивідуальним навчальним планом, у тому числі на майбутньому місці роботи; навчання за магістерськими програмами на базі провідних наукових шкіл вищу; стажування у провідних престижних фірмах (підприємствах), наукових центрах, проєктно-конструкторських бюро, у тому числі й за кордоном.

На кожному етапі навчання в університетському конгломераті (рис. 1) проводиться відповідний відбір на конкурсній основі для подальшого етапу навчання:

– початкова школа – формуються класи з однаковим рівнем інтелектуального розвитку учнів;

– після 9 класу – формуються класи за освітнім спрямуванням (фізико-математичне, гуманітарне тощо);

– за результатами навчання в останньому класі школи надаються рекомендації учням щодо подальшої індивідуальної траєкторії навчання.

Висновки

Можна вважати доцільним проведення пілотного проєкту формування університетського конгломерату на базі одного з провідних національних вишів. Реалізація даного проєкту не є обтяжливою для державного бюджету України, що обумовлюється:

– раціональною концентрацією коштів в університетському конгломераті та їх розподілом;

– залученням коштів приватних підприємств, організацій та фізичних осіб через систему недержавних фондів.

Список літератури

1. Акулич М.М. Образование в условиях глобализации / М.М. Акулич // Университетское управление: практика и анализ. – 2005. – № 5 (38). – С.28.
2. Балыхин Г.А. Управление развитием образования: организационно-экономический аспект / Г.А. Балыхин. – М.: Экономика, 2003. – 328 с.
3. Вифлеемский А. Роль образовательного комплекса в постиндустриальном обществе / А. Вифлеемский // Вопросы экономики. – 2002. – № 6. – С. 115-121.
4. Відкрита освіта: колективний розвиток освіти через відкриті технології, відкритий контент і відкрите знання / За ред. Т. Пійосі, В. Кумара. – К.: Наука, 2009. – 256 с.
5. Вовканич С. Інноватори суспільства знань: [ціннісно-мотиваційний вектор підготовки знаннєвого працівника в контексті інтенсифікації інноваційного розвитку] / С. Вовканич, Н. Андрусішин, О. Риндзак // Вісник Національної академії наук України. – 2009. – № 10. – С. 36-45.
6. Указ Президента України № 344/2013 "Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року". – Режим доступу до тексту указу: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>.
7. Закон України "Про вищу освіту" // Голос України. – 2014. – 6 серпня. – Режим доступу до тексту закону: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-vii>.
8. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології / І.М. Дичківська – К.: Академвидав, 2012. – 352 с.
9. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи / М.М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2014. – 456 с.
10. Дабагян А.В. Некоторые проблемы реформирования системы образования / А.В. Дабагян, А.М. Михайличенко. – Х., 2001. – 315 с.
11. Майборода С.В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку / С.В. Майборода. – К.: УАДУ, 2000. – 308 с.
12. Шкандибіна Т.В. Моделирование системы управления вищим навчальним закладом на регіональному рівні / Т.В. Шкандибіна // Проблеми інформатизації та управління. – 2009. – № 2 (26). – С. 156-160.
13. Богинская Ю.В. Доступность высшего образования для лиц с ограниченными возможностями жизнедеятельности как социально-педагогическая проблема [Электронный ресурс] / Ю.В. Богинская, 2014. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2009_23_2/boginska.pdf.

Надійшла до редколегії 5.01.2016

Рецензент: д-р техн. наук проф. О.Б. Аніпко, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ПО МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

А.Б. Котов

В статье представлены и обоснованы предложения относительно модернизации системы образования Украины, определены основные направления реализации соответствующего подхода. Показано, что реализация предложенного подхода обеспечивает получение элитного образования. Предложена структура перспективного университетского конгломерата. Обоснованно необходимость проведения пилотного проекта формирования университетского конгломерата на базе одного из ведущих национальных вузов.

Ключевые слова: система образования, вуз, элитное образование, университетский конгломерат.

SUGGESTION ON MODERNIZATION OF THE UKRAINIAN EDUCATIONAL SYSTEM

O.B. Kotov

In the article presented and grounded suggestion in relation to modernization of the educational system of Ukraine, basic directions realization of the proper approach are certain. It is rotined that realization offered approach provides the receipt of elite education. The structure of perspective university conglomerate is offered. Grounded necessity of lead through of pilot project of forming of university conglomerate on the base of one of leading national institutes of higher.

Keywords: educational system, institute of higher, elite education, university conglomerate.